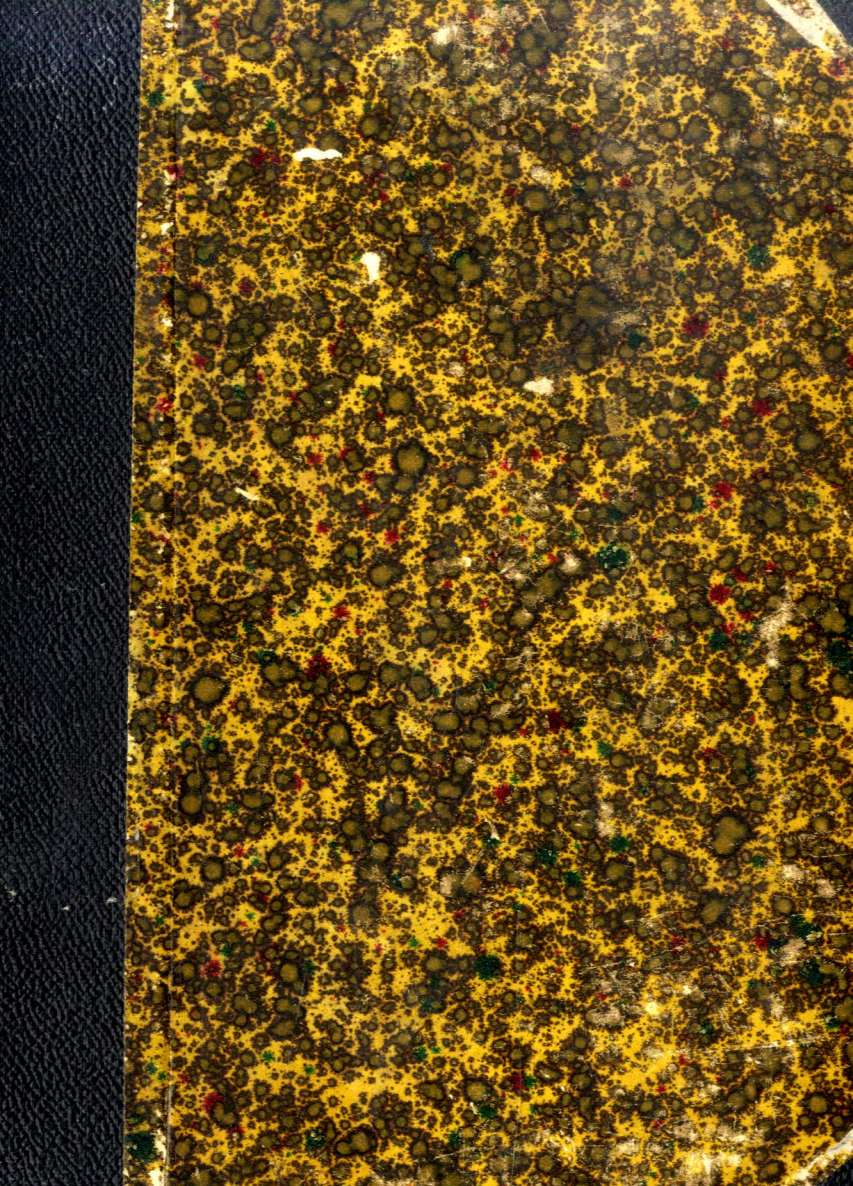
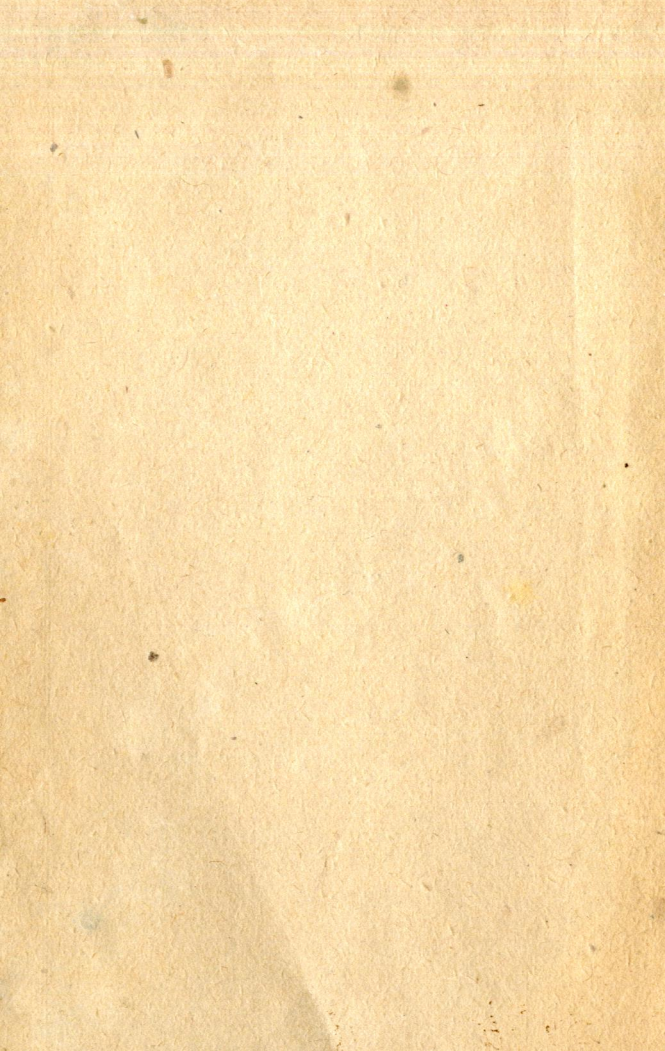

4744 / 154.

Літературно-Наукова Бібліотека ч. 154.

ІВАН ФРАНКО.

МОЙСЕЙ

ПОЕМА.

ДРУГЕ ВИДАНЄ З ПЕРЕДМОВОЮ.

ЛЬВІВ 1913.

Із „Загальної Друкарні“ — Академічна ч. 8.

НАКЛАДОМ УКРАЇНСЬКО-РУСЬКОЇ
ВИДАВНИЧОЇ СПІЛКИ

зареєстрованої спілки з обмеженою порукою
у Львові.

Українсько-руська Видавнича Спілка

видала доси отсі книжочки:

Антонович В. Поль.-українські відносини	0.4
" Чари на Україні	0.4
Барвінський В. Досліди з поля статистики	0.2
Бодянський О. Українські казки	0.5
Боровиковський М. Маруся	0.2
Врайтенбах В. Біологія в XIX. в.	0.2
Вайсмаєр О. Про туберкульозу	0.9
Верн М. Біблія, студія	0.4
" Євангеліє, студія	0.4
Візнєр Ю. Житє рости у морі	0.1
Гаршин В. З війська. Оповіданя.	0.8
Гіго В. Кльод Ге	0.2
Гоголь М. Вій	0.4
Гомерова Іліяда (1/4 пісня)	1.7
Грушевський М. Бех-Аль-Джугур	0.1
" Б. Хмельницький	0.2
Горкий М. На дні житя	0.7
Данте Алігері. Пекло, пісня 1—10	0.4
Дюетоевський Ф. Грач	1.5
Драгоманів М. Два учителі	0.4
" Козаки	0.3
" Партиї в Галичині	0.4
" Мик. Ів. Костомарів	0.1
Еґан Е. Руські селяни на Угорщині	0.2
Єфремов С. Національне питанє в Норвегії	0.3
Золя Е. Напад на млин	0.2
" Повінь	0.3
" Смерть Олівіє Бекайля	0.2
Караєв М. Фільзофія історії	0.2
Квітка Г. Маруся	0.5
Кляйст Г. Маркіза О.	0.4
Козловський О. Мірти й кипариси	0.9
Кониський О. Листи про Ірландію	0.4

Літературно-Наукова Бібліотека ч. 154

ІВАН ФРАНКО.

МОЙСЕЙ

ПОЕМА.

ДРУГЕ ВИДАНЄ З ПЕРЕДМОВОЮ.

4744

154.

ЛЬВІВ 1913.

Із „Загальної Друкарні“ — Академічна ч. 8.

Ціна 60 сотиків.

ЛВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ И- 34222

Львівська Філія
Бібліотеки АН УРСР

~~243 с/р~~

1913
841-И/1
Ф/И-448

ПЕРЕДМОВА.

Подаючи громаді наших читачів мою поему „Мойсей“ другим виданєм, уважаю потрібним зазначити поперед усього, що се виданє значно дешевше від першого, вже розпроданого, і являєть ся в тексті незміненим, з виїмком кількох дрібних поправок.

Тому, що моїй поемі пощастило на стілько, що вона стала предметом лектури учеників та інтерпретації вчителів у деяких руських гімназіях, а також предметом ближшої уваги деяких наших літературних критиків, варто зазначити факт, що ставлячи не раз питанє про жерела сеї поеми, ніхто з тих руських інтелігентів не звернув уваги на властиві і самим змістом вказані її жерела, але майже кождий, як се покажу далі, шукав їх де інде, звичайно там, відки я не взяв нічого.

Моя поема основана майже вся на біблійних темах, отже що-ж природнійше для кожного критика, як пошукати тих жерел у Біблії і порівняти їх із тим, що я зробив із них? Се як раз доси не прийшло на думку ні одному з критиків моєї поеми. / Знак, що Біблія лежить далеко по за кругом їх духових інтересів. /

Основною темою поеми я зробив смерть Мойсея як пророка непризаного своїм народом. Ся тема в такій формі не біблійна, а моя власна, хоч і основана на біблійнім оповіданю. Із біблійних книг Старого Завіта про смерть

Мойсея оповідає лиш одна книга так званого Пятикнижя, що по грецьки зветь ся Девтерономіон, а по церковно-славянськи Второзаконіє. В тій книзі первісне оповідане про смерть Мойсея розірвано на дві часті: перша містить ся в розд. XXXII, зачало 48—52, а друга в розд. XXXIV, зач. 1—8. Ось се оповідане в перекладі з критичного французького перекладу Едварда Райса¹⁾ на нашу мову. В гранчастих скобках подаю свої доповнення до тексту.

„Того самого дня Вічний промовив до Мойсея отсими словами: „Вийди на гори Гарабім, на гору Небо, що [здіймаєть ся] над краєм проти Моава-Єрихона і позирає на край Канаан, який я даю на власність дітям Ізраїля. Ти вмреш на тій горі, на яку вийдеш, і будеш злучений зі своїми [предками], так як твій брат Агарон умер на горі Гор і злучив ся зі своїми [предками] за те, що ви були непослушні супроти мене перед синами Ізраїля над водами Мерібат-Кадеша в пустині Сін, за те, що ви не вшанували мене посеред синів Ізраїля. Тому ти побачиш перед собою сей край, але не вийдеш до нього, до краю, який я даю синам Ізраїля“.

„Мойсей вийшов із рівнин Моава на гору Небо, на вершок Пізга, що дає вигляд на Єрихон, і Вічний показав йому весь край: Гілегад аж до Дана і всю [околицю] Нефталії, територію Ефраїма та Менаше і весь край Іюди аж до західнього моря, і південь і рівну околицю Єрихона [пальмового міста] аж до Согара. І Вічний мовив до нього. „Отсе край, задля якого я покляв ся Авраамови, Ісаакови та Якову мовля-

¹⁾ Edouard Reuss, L'histoire sainte et la loi (Pentateuque et Josue). Tome second. Paris 1879 (La Bible, traduction nouvelle avec introductions et commentaires. Ancien Testament, troisième partie), ct 353—4; 361—2.

чи: „Даю його вашому племені“. Я показую тобі його, але ти не вийдеш до нього“.

„І Мойсей, слуга Вічного, вмер тут у краю Моава, як се сказав Вічний, і його поховали в долині в краю Моава недалеко Бет-Пегора, і ніхто не знає про його гріб аж до сего дня. Мойсей прожив 120 літ до своєї смерти; його очи не слабли і сила не опустила його тіла. І сини Ізраїля оплакували Мойсея на рівнині Моава протягом 30 днів, і таким способом відбули по ній повну жалобу“.

Із сего оповідання бачимо, що Мойсей умер у неласці ізраїльського Бога, який перед смертю докорив йому тим, що він не вшанував його відповідно перед синами Ізраїля. В моїй поемі се діло поставлено зовсім инакше: смерть Мойсея на вершині гори в обличчю Бога мотивована тим, що його відіпхнув його власний народ, зневірений його 40-літнім проводом і сумним станом обіцяного краю, який треба було тяжкими зусиллями здобувати на численних дрібних канаанських племенах, і який надто, як се виказали новіші історичні відкриття, в ту пору, коло 1480 р. пер. Хр., був під протекцією єгипетських царів.

Реченє біблійного оповідання про похорон Мойсея в оригінальнім тексті не зовсім ясне, і пізнійші жидівські коментатори доповняють його так, що Бог умертвив його своїми устами, цілуючи його, і що ангели поховали його тіло в невідомім місці, або по иншим переказах перенесли на небо, де воно держить ся ціле й незіпсоване так само, як тіло пророка Ілїї. Я в своїй поемі полишив хвилю смерти Мойсея за поетичною заслоною.

Те, що сказано в поемі про Авїрона й Датана як головних противників Мойсея серед Ізра-

ільського народу, основується на оповіданню книги Чисел розд. XVI, у яким одначе пізнійша редакція стягнула до купи два оповідання про події різних часів і різного характеру, а власне про бунт Левіта Кораха та його компанії проти Мойсея й Агарона, і про повстанє Датана й Абірама з племені Рувима проти Мойсея. Подаю тут текст сего розділу в перекладі на нашу мову за Райсом (*Histoire israélite* II, ст. 219—221), кладучи курсивом ті частини оповідання, що відносять ся до бунту Кораха, а звичайними буквами ті, що оповідають про Датана й Абірама.

„Корах, син Ісахара, сина Кегатового, сина Левійного узняв із собою Датана й Абірама, синів Елїяба, а також Она, сина Пелетового, сих [остатніх] Реубенїтів, і вони повстали проти Мойсея з 250 синами Ізраїля, головами громади, людьми визначними, яких кликано до рад. Вони зібрали ся проти Мойсея й Агарона і сказали їм: „Досить того! Вся громада свята, і Вічний серед неї. Чого-ж ви підносите себе висше громади Вічного?“ Почувши се Мойсей кинув ся лицем на землю і промовив до Кораха та його юрби ось які слова: „Завтра Вічний покаже, хто належить до нього і хто посвячений приносити йому жертви, а кого він вибере, тому велить зблизити ся до себе. Зробіть ось що: візьміть кадильніці, ти, Кораху, і все твоє товариство, і завтра повкладайте в них огонь і кадило перед Вічним. Кого вибере Вічний, той буде посвячений йому. Досить сего, Левіти!“ А до Кораха сказав Мойсей: „Слухайте, Левіти! Чи не досить вам, що Бог Ізраїля визначив вас із решти громади і велїв вам зблизятися до нього, приносити жертви в домі Вічного та стояти на чолі громади для сеї служби? А ти і твої брати

*Левіти з тобою, яким Бог дозволив зближа-
ши ся до нього, жадаєте ще бути жерцями?
Значить, ти й усе твоє товариство хочете
в спілці стати проти Вічного? Бо-ж Агарон,
проти якого ви змовили ся, хто він такий?"*

*"І Мойсей вислав покликати Датана й Абі-
рама, синів Елїяба, але вони сказали: „Не пі-
дідемо! Чи не досить, що ти вивів нас із краю,
який опливав молоком і медом, аби морити нас
у пустині? Чи хочеш іще зробити ся паном над
нами? Ти не лише не завів нас до краю пливучо-
го молоком і медом, не дав нам батьківщини
з полями та виноградниками, а ще й хочеш ви-
брати очі всему народови? Не підемо [до те-
бе]!" І Мойсей розсердив ся дуже і сказав до
Вічного: „Не приймай їх жертв! Я-ж не взяв від
них ані одного осла і не зробив нікому з них
ніякої шкоди".*

*"Мойсей сказав до Кораха: „Ти й твоя
компанія ставте ся завтра перед Вічним,
стане також Агарон, і кождий із вас візьме
кадильницю і вложить у неї кадило, і покла-
дете свої кадильниці перед Вічним, ти й Ага-
рон, кождий свою, 250 кадильниць. І кождий
візьме кадильницю і вложить до неї огонь
і кадило, і постаєте при вході до кивота
завіта, так само, як Мойсей і Агарон". І коли
Корах зібрав проти них усю громаду при вхо-
ді кивота, слава Вічного явила ся перед усею
громадою. І Вічний промовив до Мойсея й А-
гарона сими словами: „Відділіть ся від тої
компанії, і я знівечу її у млі ока". І вони ки-
нули ся лицями на землю і сказали: „О Бо-
же, творче душі в кождім тілі! Коли один
чоловік згіршив, чи-ж будеш сердити ся на
цілу громаду?" Тоді Вічний промовив до Мой-
сея отсими словами: „Промов до громади*

і скажи їй: „Відступить ся всі від того місця, де стоїть Корах!“¹⁾)

„І Мойсей пішов до Датана й Абірама в супроводі ватажків Ізраїля. І він промовив до громади отсі слова: „Віддалить ся від наметів сих злих людей, і не доторкайте ся ні до чого, що належить до них, а то пропадете враз із ними за їх злочин“. І вони повідступили від дөмівки Датана й Абірама геть довкола, а Датан і Абірам поставали при вході своїх наметів зі своїми жінками, дітьми та внуками. Тоді сказав Мойсей: „Аби ви пізнали, що Бог послав мене сповнити все те, і що се не робить ся моєю власною волею, — отсі всі помруть так, як мруть усі люди, а коли їх доля не буде така, як доля спільна всім смертним, то не Бог вислав мене. Та коли Вічний зробить незвичайне чудо, і земля отворить свою пащеку і проковтне їх самих і все, що належить до них, і вони живі вийдуть у Шеоль [гебрейська назва пекла], ви пізнаєте, що ті люди згордували Вічним“. І коли він докінчив ті слова, земля розступила ся під ними, розкрила свою пащеку і проковтнула їх обох і їх родини і всі особи, що належали до них, і все їх майно. І вони живцем пішли в Шеоль самі і все, що належало до них, і земля затворила ся над ними і вони пропали з посеред громади. І всі Ізраїльтяни довкола них розбігли ся при їх криках боячи ся, аби земля не пожерла їх. *А огонь кинений Вічним, пожер 250 людей, що принесли кадило“.*

Як бачимо, сей розділ містить у собі два оповідання, зліплені до купи методом перекладанця і зшиті, так сказати, білими нитками ре-

¹⁾ Пізнійший редактор додає за сим словом іще зовсім невідповідні тут назви Датана й Абірама.

дакційних дописок. Одно й друге оповідане має на меті укріпити верховенство провідників уповажнених Богом, але коли в оповіданню про Датана й Абірама мова тільки про одного провідника Мойсея, то в оповіданню про Кораха Левіти, себ то каста духовних, бунтують ся проти первосвященника Агарона, домагаючи ся зрівняня всіх Левітів із станом жерців. Коли перше оповідане має виразно політичний характер і бе на Мойсея як на провідника народу за те, що не додержав своєї обіцянки і не дав народови земельної власности, то друге оповідане, зложене очевидно в інтересі храмових жерців і для постраху Левітів, аби не домагали ся рівного права з жерцями. Коли звернемо увагу на історичні відносини, серед яких могли повстати оба ті оповідання, то нам відразу стане ясным, що оповідане про Датана й Абірама мусіло повстати в часі племінної незалежности гебрейського племені, коли те племя бідуючи в своїй новій вітчизні в боротьбі з Канаанітами з жалем могло ще споминати свій побут у Єгипті. Натомість друге оповідане веде нас у часи нового храму по повороті Гебреїв із вавилонської неволі, і то в досить пізні часи, коли перевага жерців над загалом Левітів не була ще так укріплена, як за часів Христа. Те, що я сказав у поемі про Датана й Авірона, ширше розвиває релігійний і політичний мотиви опозиції загалу Ізраїльтян проти Мойсея.

Прочитуючи окремо текст кожного з тих оповідань можна завважити, що в оповіданню про Датана й Абірама нема початку, де мусіло бути сказано, з якої нагоди і яким способом проявив ся їх опозиційний рух проти Мойсея. З тексту оповідання довідуємо ся тільки, що Мойсей велів покликати їх, невідомо куди, правдоподібно

на загальний збір старшин ізраїльського народу, а коли вони не захотіли прийти, він із старшинами сам пішов до їх наметів, і там божою силою доконав їх чудесного знищення. В своїй поемі, не вважаючи потрібним допускати чудесну катастрофу, я представив опозиційну акцію Датана й Авірона на зборах ізраїльського народу, і полишив діло їх покарання, пророковане їм Мойсеєм, елементарному вибухови народньої свідомости по смерті Мойсея.

Важну роль в моїй поемі відграє демон Азazel, про якого в т. зв. Мойсєвій книзі Левітів, розд. XVI, зач 5—10 містить ся законна постанова, видана з того приводу, що два сини Агаранові померли наглою смертю ввійшовши до кивота завіта. Се було причиною законної постанови, що нікому не вільно було входити до намета, в яким стояв кивот завіта, крім одного первосвященника Агарона, тай то лише в певних означених випадках і в приписанім обрядовім одязі. Раз до року мав Агарон входити до намета в день покутний, „а від громади синів Ізраїлевих мав узяти два козли за відпущенє гріхів, і одного барана на цілопаленє. Від себе-ж мав Агарон принести в жертву бика за відпущенє гріхів своїх і своєї родини. Що-ж до двох козлів, він мав узяти їх і поставити перед Вічним при вході до намета. Про них мав кинути жереб для рішення; один із них піде для Вічного, а другий для Азazеля. Козла, якого жереб призначить на жертву для Вічного, він мав жертвувати вбиваючи його як жертвний приніс за прощенє гріхів, а другого, призначеного жеребом для Азazеля, мав поставити живого перед Вічним, доповнити над ним обряду покути, а потім вигнати його в пустиню для Азazеля“.

(Ed. Reuss, op. cit. II. ст. 146—7). В перекладі

Куліша сей уступ перекладено досить неясно і нема в ній назви Азазеля, пор. „Святе письмо Старого завіту. Мовою русько-українською. У Відні 1903“, ст. 114. Із наведеного тексту старозавітної книги видно виразно, що Азазель являється демоном, противником Єгови, правдоподібно персоніфікацією пустині та її страховищ. Сама назва досить загадкова і давала привід до різних толковань, яких наслідком було те, що в деяких перекладах Біблії се мя зовсім не являється, заступлене більш або менше натягнутою інтерпретацією. (Пор. про се Dr. Albert Hauck, Realencyklopädie für protestantische Theologie und Kirche, Leipzig 1897, т. II, ст. 321—2). В біблійнім оповіданні сам Бог показує Мойсеєви Палестину; у своїй поемі я приложив се до ролі Азазеля з наміром зазначити як найсильніше контраст між пророцькими обіцянками і тим, що дійсно ждало Гебреїв у Палестині. Сей контраст я вважав потрібним зміцнити не тільки показом географічного положення та різноплеменности Палестини, але надто ще об'явою про долю, яка чекала Гебреїв у тім краю. І се я поклав у ролю Азазеля як найсильнішу частку демонської покуси, що може захитати віру навіть найсильнішого характеру. Але не треба забувати, що се роля Азазеля в моїй поемі являється тільки поетичним об'єктивованем власної психологічної реакції, яка мусіла відбутися в душі пророка після того, як його відіпхнув його народ. Крайній вислов тої психологічної реакції, що з душі пророка виринає словами „Одурив нас Єгова!“ не був зовсім тріумфом демона спокусника, який у тій хвилі зо сміхом відступає від Мойсея, але був тільки зазначенем межі людської віри та людської сили, до якої дійшовши Мойсей почуває слова са-

мого Бога, що розкривають йому далеко ширший кругозір від того, який міг розкрити йому Азазель, прояснюють йому високу мудрість Провидіння, що кермує долею народів, і дають його душі й тілу остаточне заспокоєнє.

Для поетичного огляду географії Палестини, який дав я у XVII-ім розділі поеми, я покориствував ся деякими уступами вступної студії Едварда Райса до його огляду старозвітних писань про історію Ізраїля (ор. cit. I, ст. 14—17), які подаю тут у перекладі на нашу мову:

„Край Канаана не має властивих природних границь (крім заходу, де його береги обливає Середземне море, і сходу, де його перерізує Йордан. Ся ріка, одинокий неперерваний протік води, що має значінє для сего краю, перепливає по черзі через два озера і губить ся в третім, відомім під назвою Мертвого моря. Від півночи земля Канаана обмежена двома рівнобіжними ланцюхами гір Ливана, з яких один тягнеть ся подовж її боку, а другий відмежовує її від великої арабської пустині. Долина обнята сими двома ланцюхами гір була в посіданню Ізраїльтян лише в деяких рідких моментах їх історії. З рештою їх осідки не переходили по за жерела Йордана. Відси аж до південної границі, се значить, до початку широкої пустині півострова Синайського, можна сказати, до лінії, яку можна потягти від південного кінця Мертвого моря до південно-східного кута Середземного моря, весь край між морським берегом і долиною Йордана творить височину, широку на 12—15 миль, а високу понад морський позем до 2.000 стіп, коли тим часом ріка та озера містять ся від 600—1300 стіп понизше позему моря. Височина дуже нерівна, але не має ніде значнійших гір. На південь вона знижаєть ся те-

расами до пустині. На захід і в північній частині вона доходить аж до моря, але в південній частині вона обмежена рівниною, що розширюючи ся доходить аж до границі Єгипту і називається перешийком Суецом.

„У нутрі сего краю міститься тільки одна долина троха просторійша. Вона починається від гори Табора, недалеко того місця, де Йордан випливає з генезаретського озера, і кінчиться в затоці Акки і в підгір'ю гори Кармеля; вона має довжини 7 миль, а ширини 2—4. Сама височина через те ділиться природно на північну частину (гори племені Нефталі) і південну, далеко більшу (гори племен Ефраїма та Юди). Сі дві назви не значать природного розділу, а тільки різницю жильців. Країна в загалі слабо наводнена і дуже висушена від найдавніших часів, а частина її, особливо сумежна з Мертвим морем, не була ніколи нічим, хіба лихим пасовищем.

„По лівім боці Йордана здійснюється подібна височина, називана в різних своїх частинах, ідучи від півночі на південь, іменами Башад, Гілегад та Пізга. Ті околиці, що ніколи не стояли під панованем канаанських племен, були в значній частині завойовані ізраїльськими племенами ще перед тим, поки вони завоювали західну височину, але їх посідання тут завжди було zagrożене чи то кочовими племенами пустині, чи то володарями Сирії. Сама конфігурація землі тут така, що лише фактичне посідання, з рештою наражене на часті зміни, могло служити для означення границь. Нарешті сама долина Йордана між двома головними озерами широка на 2—4 милі, се одна з найменш управних частин краю. Спека тут страшна тому, що долина глибоко врізана в землю між двома в'япня-

ковими валами майже зовсім голими, а в найбільшій частині року численні потоки, що збігають із гір у часі дощової пори, висихають так, що навіть не можуть доплисти до Йордана.

„В часі здобуття краю Ізраїльтяни, здається, творили конфедерацію дванадцяти племен. Се число 12 не треба вважати випадковим. Воно повторяється однаково майже у всіх інших зборищах семітських народів або племен, про які згадує книга Битія: у Едомлян, у Кананейців, у Арамейців та Кетурейців. У Ізраїльтян се число таке основне та твердо вкорінене в народню традицію, що заховалося навіть у таких часах, коли не мало жадної рації існування і не відповідало нічому в національним життю, бо племена по частині помішалися одні з одними, а по частині навіть пощезали зовсім. І навіть давніше ніколи не доходило до правильної та постійної номенклатури; цифра лишалася, але реєстр племен змінювався не тільки що до порядку імен, але навіть що до самих імен.

„Додаймо нарешті, що ніколи не було навіть питання про рівність між 12 племенами. Вже легендарна традиція кладе натиск на різницю в гідності сконфедерованих, із яких одні займають упривілейоване, а інші більш або менше залежне становище. Найсильніше плем'я вибирало з поміж себе ватажка спільних походів, а се давало привід до ривалізації, а далі до роздорів і до домашніх війн. Се нагадує суперечки старинних Греків за гегемонію, історію Спарти та Атен. Особливо два племена ривалізують між собою, плем'я Йосифа з племенем Юди. Кожде з них стоїть на чолі кількох інших підвладних племен, і вони борються за першенство зі змінним щастям, з успіхами та упадками. Вже в самому початку історії перше

з тих племен держить керму національних справ, а бодай має претенсію до кермування ними, і дл піддержання тої претенсії виступає навіть з оружем у руках. Пізнійше Юдеєць Давид на якийсь час запевняє першенство своєму племені, та вже по смерті його сина десять племен відривають ся від Юдеїв, і повстає розрив, що тревав довгі століття, і якого сліди не затерли ся в повні ще й до наших днів“.

Полишаю на боці притчу про терен, вложену в уста Мойсея в III. розділі моєї поеми, бо не можу тепер знайти її оригінального тексту. Вона містить ся в одній із старозавітних книг, та я переробив її досить свобідно і додав до неї виклад (розд. IV.), на мою думку гідний Мойсея і відповідний до хвилі, в якій він оповідає дітям Ізраїля сю притчу.

В однім випадку я покориствував ся також грецькою мітологією, а власне в згадці про Оріона (розділ XVI). — Міт про Оріона зрештою не чужий також єгипетській та гебрейській традиції, а в переповідці грецького мітографа Аполльодора виглядає, ось як: „Оріона вбила Артеміда на Дельосі. Його вважають велитнем, сином землі (Гаї); Фереکید твердить, що він походить від Позейдона та Евріалії; принаймі Позейдон дав йому дар ходити по морю. Сей Оріон подружив ся з Сідою, яку одначе Гера вкинула до Ада за те, що вважала себе красшою від богині. Стративши першу жінку Оріон удав ся на остров Хіос, і попросив о руку Мeroпи, дочки тамошнього князя Ойнопіона (Винопійця). Ойнопіон підпоїв його, і коли він заснув, осліпив його і екинув у море. Оріон не втонув у морі, а пішов поверх води і зайшов до острова Лемноса до кузні Гефайста. Тут ухопив він одного челядника, посадив його собі

на плечі і велів йому вести його до сходу сонця. Дійшовши до домівки Сонця він від його проміння відзискав свій зір, а тоді поспішив знов до Хіуса, аби помстити ся на Ойнопіоні“¹⁾

Отсе вважав я потрібним подати до прилюдної відомости при другім виданю моєї поеми, аби ошадити шановним критикам труда в вишукуваню її жерел та анальоїг. Висловляю тут свою подяку тим критикам, що совісно заняли ся розбором та поясненем моєї поеми, особливо дд. А. Крушельницькому та Я. Яремі. Перший із них у своїй книжці „Літературні характеристики українських письменників І. Іван Франко (поезія). Написав Антін Крушельницький. (Загальна Бібліотека, ч. 12—14). Коломия“, без означеня року, присвятив „Мойсеєви“ досить детальний розбір (ст. 220—242), не вдаючи ся в пошукуване жерел. Натомісь проф. Я. Ярема в своїй розвідці „Мойсей“. поема Івана Франка. Критична студія. — В Тернополи 1912 року“, зупинив ся спеціально на анальоїї мого „Мойсея“ до поеми Юлія Словацкого „Anphelli“, написаної біблійною прозою. Розумієть ся, поема Словацкого була мені відома ще в моїх гімназіяльних часах у Дрогобичі, і бувши учеником семої чи осьмої гімназіяльної класи я написав про неї польською мовою досить простору розвідку для мого шкільного товариша Косіньского, який перенісши ся з Дрогобича до Кракова попросив мене листовно написати для нього розбір поеми Словацкого для тамошнього вчителя польської мови та літератури. Не знаю, що стало ся з тою моєю розвідкою, та у всякім

¹⁾ Apollodor's Mythologische Bibliothek, übersetzt von Christian Gottlob Moser. Erstes Bändchen. Stuttgart 1828, ст. 34—35.

разі аналогія між моєю поемою і Словацького „Anphelli-m“ дуже далека, полишаючи вже на боці основну різницю настроїв, який у поемі Словацького мелянхолійно пессімістичний, а в мене totaliter aliter.

Писано д. 3—4 падолиста 1912.

~~Львівська Філія
Бібліотеки АН-УРСР~~

~~29340~~

МОЙСЕЙ.

1101016

Народе мій, замучений, розбитий,
Мов паралітик той на роздорожу,
Людським призирством, ніби струпом вкритий!

Твоїм будущим душу я тріваю,
Від сорому, який нащадків пізних
Палити-ме, заснути я не можу.

Не вже тобі на таблицях залізних
Записано в сусідів бути гноєм,
Тяглом у поїздах їх бистроїздних?

Не вже по вік уділом буде твоїм
Укрита злість, облудлива покірність
Усякому, хто зрадою й розбоєм

Тебе скував і запряг на вірність?
Не вже тобі лиш не судилось діло,
Щоб виявило твоїх сил безмірність?

Не вже за дармо стільки серць горіло
До тебе найсвятійшою любовю,
Тобі офіруючи душу й тіло?

За дармо край твій весь политий кровю
Твоїх борців? Йому вже не пишуться
У красоті, свободі і здоровю?

За дармо в слові твому іскрять ся
І сила й м'яккість, дотеп і потуга,
І все, чим може в гору дух піднять ся ?

За дармо в пісні твоїй ллеть ся туга
І сміх дзвінкий і жалощі кохання,
Надій і втіхи світляная смуга ?

О, ні ! Не самі сльози і зітхання
Тобі судились ! Вірю в силу духа
І в день воскресний твого повстання.

О, як би хвилю вдать, що слова слуха,
І слово вдать, що в хвилю ту блаженну
Вздоровлює й огнем живущим буха !

О, як би пісню вдать палку, вітхненну,
Що міліони порива з собою,
Окрилює, веде на путь спасенну !

Як би !... Та нам, знесиленим журбою,
Роздертим сумнівами, битим сльозом, —
Не нам тебе провадити до бою !

Та прийде час, і ти огнистим видом
Засьєєш у народів вольних колі,
Труснеш Кавказ, впережеш ся Бескидом,

Покотиш Чорним морем гомін волі,
І глянеш як хазяїн домовитий
По своїй хаті і по своїм полі.

Прийми-ж сей спів, хоч тугою повитий,
Та повний віри; хоч гіркий, та вільний;
Твоїй будущині задаток слізми злитий,
Твойому генію мій скромний дар весільний.

Д. 20. липня 1905.

I.

Сорок літ проблукавши Мойсей
По арабській пустині
Наблизив ся з народом своїм
О межу к Палестині.

Тут ще піски й червоні як ржа
Голі скелі Моава,
Та за ним синіє Йордан
І діброви й мурава.

По моавських долинах марних
Ось Ізраїль кочує;
За ті голі верхи перейти
Він охоти не чує.

Під подертими шатрами спить
Кочовиско ледаче,
А воли та осли їх гризуть
Осети та бодяче.

Що чудовий обіцяний край,
Що смарагди й сафіри
Вже ось-ось за горою блистять, —
З них ніхто не йме віри.

Сорок літ говорив їм пророк
Так велично та гарно
Про обіцяну ту вітчину,
І все пусто та марно.

Сорок літ сафіровий Йордан
І долина пречудна
Їх манили й гонили, немов
Фата-моргана злудна.

І зневірився люд і сказав:
„Набрехали пророки!
У пустині нам жить і вмирать!
Чого ще ждять? І доки?“

І покинули ждять і бажать
І десь рвать ся в простори,
Слать гонців і самим визирать
Поза ржавії гори.

День за днем по моавських ярах,
Поки спека діймає,
У дрантивих наметах своїх
Весь Ізраїль дрімає.

Лиш жінки їх прядуть та печуть
В грани мясо козяче.
А воли та осли їх гризуть
Осети та бодяче.

Та дрібна дітвора по степу
Дивні іграшки зводить:
То воює, мурує міста,
То городи городить.

І не раз на-пів сонні батьки
Головами хитають.
„Де набрались вони тих забав?“ —
Самі в себе питають.

„Адже в нас не видали того,
Не чували в пустині!“

Чи пророцькі слова перейшли
В кров і душу дитині? "

II.

Лиш один з поміж сеї юрби
У шатрі не дрімає,
І на крилах думок і журби
Поза гори літає.

Се Мойсей, позабутий пророк,
Се дідусь слабосилий,
Що без роду, без стад і жінок
Сам стоїть край могили.

Все, що мав у життю, він віддав
Для одної ідеї,
І горів і яснів і страждав
І трудив ся для неї.

Із неволі в Міцраїм свій люд
Вирвав він наче буря,
І на волю спровадив рабів
Із тіснин передмуря.

Як душа їх душі підіймавсь
Він тоді многі рази
До найвисших, піднебних висот
І вітхненя й екстази.

І на хвилях бурхливих їх душ
У дні проби і міри
Попадав він із ними не раз
У безодню зневіри.

Та тепер його голос зомлів
І погасло вітхніє,
І не слухає вже його слів
Молоде покоління.

Ті слова про обіцяний край
Для їх слуху се казка;
Мясо стад їх і масло і сир,
Се найви́шшая ласка.

Що з Міцраїм батьки і діди
Піднялись до походу,
На їх погляд се дурість і гріх
І руїна народу.

Серед них Авірон і Датан
Верховодять сьогодні;
На пророцькі слова їх одвіт:
„Наші кози голодні!“

І на поклик його у похід:
„Наші коні не куті“.
На обіцянки слави й побід:
„Там войовники люті“.

На принади нової землі:
„Нам і тут не погано“.
А на згадку про божий наказ:
„Замовчи ти, помано!“

Та коли загрозив їм пророк
Новим гнівом Єгови,
То йому наказав Авірон
Богохульні промови.

А на зборі Ізрайля синів,
Честь віддавши Ваалу,

Голосистий Датан перепер
Ось яку ухвалу:

„Хто пророка із себе вдає
І говорить без звязку,
І обіцює темній юрбі
Божий гнів або ласку, —

/ „Хто до бунту посміє народ
Накликати, до зміни,
І манити за гори, на-стріть
Кінцевої руїни, — /

„Той на пострах безумцям усім
Між отсим поколінняем
Най опльований буде всіма
І побитий камінєм“.

III.

Вечеріло. Поменшала вже
Цілоденная спека;
Над горою край неба палав,
Мов пожежа далека.

Наче дощ золотий із небес
Полила прохолода;
Починаєть ся рух у шатрах
Кочового народа.

Звільна, плавно ступаючи, йдуть
Кам'яними стежками
Чорноокі Гебрейки бичем
З глиняними збанками —

Із збанками на головах, ген
Під скалу до криниці,

А в руках їх мішки шкіряні,
Щоб доїти ягниці.

Старші діти по голім степу
Наче зайчики грають,
В перегони біжать і кричать,
Або з луків стріляють.

Де-де чути квиліне з шатра,
Або регіт дівочий;
Там хтось пісню заводить сумну,
Наче степ у тьмі ночий.

Та ось старші, батьки та діди
Із наметів виходять,
І по горах, по голім степу
Скрізь очима поводять.

Чи не видно ворожих їздців
Де за жовтим туманом?
Чи не котить де південний біс
Пісковим гураганом?

Нї, спокій! І розмови пішли
Ті звичайні, сусідські:
„Що раз менше в ягниць молока,
І ягнята ось-тіцькі!

„Навіть що, для ослиць не стає
Будякової паші!
Доведеть ся кудись кочувать
На пасовиска красші.

„Авірон радить край Мадіям,
А Датан іще далі.
А Мойсей? Той замовкне мабуть
По вчорашній ухвалі“.

А в тім в таборі гомін і рух,
Біганина і крики;
Із шатрів вибігає народ
І малий і великий.

Що таке? Чи де ворог іде?
Чи впав звір у тенета?
Ні, Мойсей! Глянь, Мойсей вихожа
Із свого намета.

Хоч літа його гнуть у каблук
Із турботами в парі,
То в очах його все щось горить.
Мов дві блискавки в хмарі.

Хоч волосє все біле як сніг
У старечій оздобі,
То стоять ще ті горді жмутки,
Як два роги на лобі.

Він іде на широкий майдан,
Де намет заповіта
Простяга свої штири роги
В штири сторони світа.

В тім наметі є скриня важка,
Вся укована з міді,
В ній Єгови накази лежать,
Знаки волі й побіди.

Та давно вже не входить ніхто
До намета святого,
Його жах стереже день і ніч,
Мов собака порога.

Але камінь великий лежить
Край намета до сходу:

З того каменя звичай велить
Промовлять до народу.

На той камінь зіходить Мойсей —
І жахнули ся люде.
Та не вже-ж волі всіх на докір
Він пророчити буде?

І прийдець ся розбить, розтоптать,
Як гнилу ю колоду,
Кого наші батьки і діди
Звали батьком народу?

Ось між чільними вже Авірон
Червоніє з досади,
А середнім щось шепче Датан,
Лихий демон громади.

IV.

„Вчора ви, небожата мої,
Раду радили глупу;
Се хотів я сказать вам тепер
Замість першого вступу.

„Ухвалили печать наложить
На язик мій, на душу, —
То-ж тепер вам усім в перекір
Говорити я мушу.

„Зрозумійте й затямте собі,
Ви, сліпців покоління,
Що як зглушите душу живу,
Заговорить каміне.

„Вчора ви сприягли ся свій слух
Затикать на промови

Не мої, не тих глиняних уст,
А самого Єгови.

1-2 „Бережіть~~ь~~ся, а то він до вас
Заговорить по-свому,
Заговорить страшнїйше сто раз,
Як в пустинї рик грому.

„А від слів його гори дροжать
І земля подаєть~~ь~~ся,
Ваше серце як листе в огні
Зашкрумить і зовєть~~ь~~ся. 1-8

„Вчора ви прокляли всякий бунт —
І кляли його всує,
Бо напроти тих глупих проклять
Ваше серце бунтує.

2 „Бо в те серце Єгова вложив,
Наче квас в прїсне тїсто,
Творчі сили, — ті гнати~~ь~~муть вас
У призначене місто.

1-2 „Вчора ви уважали спокїй
Найблаженнїйшим станом;
Та чи радив~~ь~~ся ум ваш при тїм
З вашим Богом і Паном?

„Чи то він для спокою призвав
З міста Ур та з Гаррана
Авраама і племя його
На луги Канаана?

„Для спокою їх потїм водив
По йорданськїм подїлю?
Семилїтнїм їх голодом гнав
Аж над береги Нїлю?

„Як би хтів вас в спокою держать,
Наче трупа у крипті,
То ви й досі як сїрі воли
Гнули б шиї в Єгипті.

„Тим то буду до вас говорить
Не від себе, а владно,
Щоб ви знали, що з Богом на прою
Виступать непорадно.

„Бо Єгови натягнений лук
І тетива напята,
І наложена стрілка на ній —
І то ви є стріла та.

„Як стріла вже намірена в ціль,
Наострена до бою,
Чи подоба стрілі говорить;
Я бажаю спокою ?

„А що вчора ви тут присягли
На подобу жіноцтва
Більш не слухать обітниць моїх,
Ні погроз, ні пророцтва, —

„То навмисно про все те до вас
Побалакати хочу:
І обітницю дам, що прийде,
Погрожу й попророчу.

„І ви мусите слухать, хоч злість
Вбє вам жало студене.
Радь я знать, чия перша рука
Підійметь ся на мене!

V.

„Зарекли ся ви слухати слів
Про Єговину ласку,
То-ж мов дітям безумним я вам
Розповім одну казку.

„Як зійшли ся колись дерева
На широкому роздолі.
„Обберімо собі короля
По своїй вольній волі.

„Щоб і захист нам з нього і честь,
І надія й підмога,
Щоб і пан наш він був і слуга,
І мета і дорога“.

„І сказали одні: Вибирать —
На одно всі ми звані.
Най царює над нами во вік
Отой кедр на Ливані.

„І згодили ся всі дерева,
Стали кедра благати:
„Ти зійди з своїх гордих висот,
Йди до нас царювати“.

„І відмовив їм кедр і сказав:
„Ви чого забажали?
Щоб покинув я сам ради вас
Свої гори і скали?

„Щоб покинув я сам ради вас
Блиски сонця й свободу,
Бувши вольним — пустив ся служити
Збиранні народу?

„Ви корону мені принесли?
 Що мені се за шана!
 Я й без неї окраса землі
 І корона Ливана“.

„І вернули ся всі дерева,
 Стали пальму багати:
 „Ти між нами ростеш, нам рідня,
 Йди до нас царювати“.

„І сказала їм пальма“: „Браті,
 Що се вас закортіло?
 Царювати й порядки робить,
 Се моє хіба діло?“

„Щоб між вами порядки робить,
 Чи-ж я кинути в силі
 Свої цвіти пахущі та свій
 Плід — солодкі дактилі?“

„Мало-б сонце даремно мій сок
 Вигрівати що днини?
 Мого плоду даремно шукать
 Око звіря й людини?“

„Хай царює хто хоче у вас,
 Я на троні не сяду,
 Я волю всім давать свою тїнь
 І поживу й розраду“.

„І погнули ся всі дерева
 Під думками важкими,
 Що не хоче ні пальма ні кедр
 Царювати над ними.

„Ну-мо рожу багать! Та вона
 Всьому світови гожа,

293 ф

Без корони — цариця ростин,
Приподобниця божа . .

„Нумо дуба бламати! Та дуб
Мов хозяїн багатий,
Своїм гиллем, корінєм і пнем,
Жолудьми все занятий.

„Нум березу благать! Та вона
Панна в білому шовку
Розпуска свої коси буйні,
Тужно хилить головку.

„І сказав хтось неначе на жарт
Оте слово діточе:
„Ще хиба би терна нам просить,
Може терен захоче“.

„І підхопили всі дерева
Се устами одними,
І взяли ся просити терна,
Щоб царем був над ними.

„Мо ив терен: „Се добре вам хтось
Підповів таку раду.
Я ні вашим престолі як стій
Без ваганя засяду.

„Я ні станом високий як кедр,
Ні як пальма вродливий,
І не буду як дуб самолюб,
Як береза тужливий.

„Здобувати-му поле для вас,
Хоч самому не треба,
І стелити ся буду в низу,
Ви-ж буяйте не неба.

„Боронити-му вступу до вас
 Спижевими шпичками,
 І скрашати-му всі пустирі
 Молочними квітками.

„І служити-му зайцю гніздом,
 Пристановищем птаху,
 Щоб росли ви все краще, а я
 Буду гинуть на шляху“.

VI

У глибокім мовчаню сю річ
 Вухом ловлять Гебреї...
 „Се вам казка, — промовив Мойсей, —
 Ось вам виклад до неї.

„Дерева, се народи землі,
 А король у їх колі —
 Божий вибранець, син і слуга
 Господевої волі.

„Як народи Єгова создав
 Мов літорослі в полію,
 Заглядав всім у душу й читав
 З неї кожного долю.

Заглядав їм у душу, яка
 Їх удача й причина,
 І шукав, кого з них би собі
 Обібрати за сина.

„І не взяв отих гордих, грімких,
 Що бють в небо думками,
 І підносять могутню п'яту
 Над людськими карками.

„І не взяв богачів-дукачів,
Що всю землю пліндрують,
Людським злотом і потом собі
Домовини мурують.

„І не взяв красунів-джигунів,
Що на лірах брязкочуть,
І свій хист у мармурі, в піснях
Віковічнити хочуть.

„Згордував усю славу, весь блиск
І земне пануванє,
І всі пахощі штук і усе
Книжкове мудруванє.

„І як терен посеред дерев
Непоказний на вроду
І не має він слави собі
Ані з цвіту, нї з плоду, —

„Так і вибраний Богом народ
Між народами вбогий;
Де пишнота і честь, там йому
За високі пороги.

„Між премудрим він не мудрець,
У війні не войовник,
У батьківщині своїй він гість
І всесвітній кочовник.

„Та поклав йому в душу свій скарб
Серцевідець Єгова,
Щоб він був мов світило у тьмі,
Мов скарбник його слова.

„На безмежю мандрівку життя
Дав йому за помогу,

Заповіти й обіти свої,
Наче хліб на дорогу.

„Але заздрий Єгова наш Бог
І грізний і сердитий:
Те що він полюбив, най ніхто
Не посміє любити!

„То-ж на вибранця свого надів
Плащ своєї любови
Недоступний, колючий, немов
Колючки ті тернові.

„І зробив його острим, гризким,
Мов кропива жеруха,
Аби міг лише сам він вдихать
Аромат його духа.

„І посольство йому дав страшне
Під сімома печатьми,
Щоб в далеку будущину ніс,
Ненавиджений братами.

„Горе тому нездарі послу,
Що в ході задрімає,
Або божу зневаживши річ
І печать розломає!

„Вийме инший посольство страшне
Лінюхови з долоні,
Побіжить і осягне мету
І засьяє в короні.

„Та щасливий посол, що свій лист
Донесе скоро й вірно,
Дасть вінець йому царський Господь
І прославить безмірно.

„О Ізраїлю, ти той посол
І будущий цар світа!
Чом не тямиш посольства свого
І Його заповіта?

„Твоє царство не з сеї землі,
Не мірська твоя слава!
Але горе, як звабить тебе
Світова забава.

„Замість стати ся сілю землі,
Станеш попелом підлим;
Замість всім з'єднать ласку, ти сам
Станеш ласки негідним.

„Замість світ слобонити від мук
І роздору і жаху,
Будеш ти мов розчавлений черв,
Що здихає на шляху“.

VII.

І з'їдливо сказав Авірон:
„Мосціпане Мойсею,
Страх закрив і напудив ти нас
Приповісткою сею!

„Між народами бути терном!
За сю ласку велику
Справді варто в Єгови твоїм
Признавати владику.

„І послом його бути, се честь!
І в незнане будуще
Запечатані письма носить —
Се манить нас найдужче.

„Се як раз доля того осла,
 Що завязані міхи
 З хлібом носить, сам голод терпить,
 Для чужої потіхи.

„Ще Гебреї з ума не зійшли,
 Долі ліпшої варті,
 І осягнуть, як честь віддадуть
 І Ваалу й Астарті.

„Най Єгова собі там гримить
 На скалистім Синаю, —
 Нам Ваал дасть богацтва і власть
 У великому краю.

„Най Єгові колючі терни.
 Будуть любі та гожі,
 Нас Астарті рука поведе
 Поміж мірти і рожі.

„Наш уділ Сенаар та Гарран,
 А наш шлях до востоку.
 А на захід у твій Канаан
 Не поступимо й кроку.

„Все те ясне, не варто про се
 І балакати далі.
 Та от що нам з тобою зробити
 По вчорашній ухвалі?

„Бить камінєм руїну стару?
 Шкода заходу й труду.
 Де-чим може ще він послужить
 Ізраельському люду.

„Майстер він говорити казки,
 Милян у пускати баньку,

То-ж приставмо його до дітий
За громадську няньку“.

Так сказав він, і регіт піднявсь,
А з тим реготом в парі
По народї йшов клекіт глухий,
Мов у градовій хмарі.

Та спокійно відмовив Мойсей:
„Так і будь, Авіроне!
Що повиснути має колись,
Те і в морі не втоне.

„Канаана тобі не видять,
І не йти до востоку;
З сього місця нї в перед нї в зад
Ти не зробиш нї кроку“.

І мертвецька тиша залягла
На устах всього люда,
І жахнувсь Авірон і поблід
Сподіваючись чуда.

Але чуда нема! Авірон
В сміх! А з сміхом тим в парі
По народї йшов клекіт глухий,
Як у градовій хмарі.

VIII.

І підняв ся завзятий Датан:
„Дармо грозиш, пророчиш!
Ось як я тобі правду скажу,
Може й слухать не схочеш.

„Признавайсь: не на теє чи вчивсь
У єгипетській школі,
Щоб дорісши кайдани кувать
Нашій чести і волі?

„Признавайсь: не на те ти ходив
У єгипетську раду,
Щоб з мудрцями й жерцями кувать
На Ізраїля зраду?

„Признавай ся: було там у них
Віщуванє старинне,
Що від дуба й дванацяти гиль
Власть Єгипта загине?

„Знали всі, Фараон і жерці,
Що той дуб і ті гилі,
Се Ізраїля дванацять колін
Розбуялих на Нілі.

„І жахались, що мимо всіх праць
І знущань і катовань
Той Ізраїль росте та росте,
Як та Нілева повинь.

„Знали всі: як в гебрейській сім'ї
Родить первенця мати,
То в єгипетській мусить в той день
Первородне вмирати.

„Та не знав ніхто ради на се,
Не придумав підмоги,
Тільки ти, перекинчик, упав
Фараону під ноги,

„І сказав: „Ти позволь їх мені
Повести у пустиню,

Я знесило і висушу їх
І покірними вчиню”.

„І додержав ти слова, повів
Нас мов глузу отару,
Фараону на втіху в піски,
Нам на горе і кару.

„Скільки люда в пустині лягло!
Ті піски і ті скали
Сотням тисяч Ізраїля синів
Домовиною стали!

„А тепер, коли з наших ватаг
Тільки жмінка лишилась
І Ізраїля сила грізна
По пісках розгубилась,

„Коли дух наш хоробрий упав
Мов нелітня дитина,
І завзяте помякло в душі
Наче мокрая глина, —

„Ти ведеш нас у сей Канаан,
Мов до вовчої ями.
Адже зверхником тут Фараон
Над усіми князями!

„Се-ж безумство тиснути ся нам
Самохітно до пастки!
Чи нам тут воювать Єгиптян,
Чи просити їх ласки?“

„О Датане, — промовив Мойсей, —
Не жури ся, мій сину!
Канаана тобі не видать.
Не гнуть гордую спину.

„Ще одно повідаю тобі,
Небораче Датане:
При смерті тобі й пяди землі
Під ногами не стане“.

„Гей, Гебреї! — Датан закричав —
Ви-ж кляли ся Ваалу!
Чи-ж забули так скоро свою
Учорашню ухвалу?“

„За каміне! Він кпить собі з нас,
Так як кпив разів много.
Най загине він краще один,
Як ми всі через нього!“

„Най загине!“ — кругом загуло.
„І ось тут йому й амінь!“
Тільки диво, ні одна рука
Не сягнула по камінь.

І Датан зміркував ся як стій.
„Забирай ся в тій хвили!
Щоб ми кровю твоєю під ніч
Своїх рук не сквернили!“

І юрба мов шалена ревля:
„Забирай ся ще нині!“
І лунав її рев, мов крутіж-
Гураган по долині.

IX.

Але ось підняв голос Мойсей
У розпалі гнівному,
Покотились слова по степу
Наче розкоти грому.

„Горе вам, нетямучі раби
 На гордині котурні!
 Бо ведуть вас неначе сліпих
 Ошуканці і дурні.

„Горе вам, бунтівничі уми!
 Від Єгипту почавши
 Проти власного свого добра
 Ви бунтуєтесь завше.

„Горе вам, непокірні, палкі,
 Загорілі й уперті,
 Тим упором мов клином самі
 У нутрі ви роздерті.

„Як кропива ви руку жжете,
 Що мов цвіт вас плекає;
 Як бугай бодете пастуха,
 Що вам паші шукає.

„Горе вам, що зробив вас Господь
 Всього людства багаттєм,
 Бо найвисший сей дар буде ще
 Вам найтяжшим прокляттєм!

„Бо коли вас осяє Господь
 Ласки свої промінєм,
 Ви послів і пророків його
 Поб'єте все камінєм.

„Кожду-ж крапельку крови тих слуг
 І чад своїх найкрасших
 Буде мстити Єгова на вас
 І на правнуках ваших.

„Буде бити і мучити вас,
 Аж заплачете з болю,

І присягнете в горю чинить
Його праведну волю.

„Та як кара жорстока мине,
Знову карк ваш затвердне,
Черга злочинів, кар і жалю
Знов свій закрут оберне.

„Горе вам, бо столітя цілі
Жити-мете в тій школі,
Поки навчитесь плавно читать
Книгу божої волі!

„Бачу образ ваш: в лісі пастух
З бука чиру надерши,
У воді мочить, сушить, потім
Бе й толочить найперше,

„Поки губка та змякне як пух
І візьметь ся в ній сила
З-під удару підхопити в мить
Яру іскру з кресила.

„Ти, Ізраїлю, чир той! Тебе
Так товкти-ме Єгова,
Поки змякнеш на губку й спіймеш
Іскру божого слова.

„Ти підеш до своєї мети,
Як бидля в плуг нераде...
Горе тим, що Єгови кулак
На карки їх упаде!

„Ти далеко в минуле глядиш
І в будучі дороги,
Та на близькі терни та пеньки
Все збивати-меш ноги.

„Наче кінь той здичілий летиш
 У безодню з розгону,
 І колись за ярмо ще свою
 Проміняєш корону.

„Стережись, щоб обітниць своїх
 Не відкликав Єгова,
 Щоб за впертість на тобі одним
 Не зламав свого слова!

„І щоб він не покинув тебе
 Всім народам для страху
 Як розтоптану красу змию,
 Що здихає на шляху!“

Похиливши ся слухали всі
 Мовчазливі, понурі,
 Лиш у грудях сопло щось глухе,
 Наче подихи бурі.

Х.

Добігало вже сонце до гір
 Величезне, червоне,
 І було мов герой і пливач,
 Що знесилений тоне.

По безхмарому небі плила
 Мелянхолія тьмяна,
 І тремтіло шакалів вите,
 Мов болючая рана.

Затремтіло щось людське, м'яке
 В старім серці пророка,
 І понизила лет свій на мить
 Його думка висока.

Чи-ж все будь йому кар вістуном
І погрозою в людях?
І мов хоре, голодне дитя
Щось захлипало в грудях.

„О Ізраїлю, як би ти знав,
Чого в серці тім повно!
Як би знав, як люблю я тебе,
Як люблю невимовно!

„Ти мій рід, ти дитина моя,
Ти вся честь моя й слава,
В тобі дух мій, будуще моє,
І краса і держава.

„Я-ж весь вік свій, весь труд тобі дав
У незломнім завзяту, —
Підеш ти у мандрівку століть
З мого духа печатю. /

„Але ні, не самого себе
Я у тобі кохаю;
Все найкрасше, найвисше, що знав,
Я у тебе вкладаю.

„О Ізраїлю, не тям ти сьогó
Богохульного слова:
Я люблю тебе дужше, повнійш,
Нїж сам Бог наш Єгова.

„Мільйони у нього дітий,
Всіх він гріє і росить, —
А у мене ти сам лиш, один,
І тебе менї досить.

„І коли з мільйонів тебе
Вибрав він собі в слуги,

Я без вибору став твій слуга,
Лиш з любови і туги.

„І коли він для себе бере
Твою силу робочу,
Я, Ізраїлю, від тебе собі
Нічогосько не хочу.

„І коли він жадає кадил
І похвали й пошани,
Я від тебе невдячність прийму
І наруги і рани.

„Бо люблю я тебе не лише
За твою добру вдачу,
А й за хиби та злоби твої,
Хоч над ними і плачу.

„За ту впертість сліпую твою,
За ті гордощі духа,
Що зійшовши на глупий свій шлях,
Навіть Бога не слуха.

„За брехливість твого язика,
За широке сумління,
Що держить ся земного добра,
Мов ціпкеє коріне.

„За безсоромність твоїх дочок,
За палке їх коханє,
І за мову й звичаї твої,
За твій сміх і диханє.

„О Ізраїлю, чадо моє!
Жаль ся Богу Шаддаю!
Як люблю я безмірно тебе,
А про те покидаю.

„Бо вже близька година моя,
Та остання, незнана,
А я мушу, я мушу дійти
До межі Канаана.

„Так бажалось там з вами входить
Серед трубного грому!
Та смилив мене Бог, і війти
Доведеть ся самому.

„Та хоч би край Йордана мені
Зараз трупом упасти,
Щоб в обіцянім краю лише
Старі кости покласти.

„Там я буду лежать і до гір
Сих моавських глядіти,
Аж за мною прийдете ви всі,
Як за мамою діти.

„І пошлю свою тугу до вас,
Хай за поли вас миче,
Як той пес, що на лови у степ
Пана свого кличе.

„Я знаю, ви рушите всі,
Наче повинь весною,
Та у славнім поході своїм
Не питаєте за мною!

„Най наперед іде ваш похід,
Наче бистрії ріки!
О Ізраїлю, чадо моє,
Будь здоровий на віки!“

XI.

А як з табору вийшов у степ,
То ще гори горіли,
І манив пурпуровий їх шлях
До далекої ціли.

А ярами вже пітьма лягла
І котила ся в доли;
В серці вигнанця плакало щось;
„Вже не верну ніколи!“

Ось гебрейська біжить дїтвора,
Що по полю гуляла,
Окружила Мойсея, за плащ
І за руки чіпляла.

„Ах, дїдусь! Ти куди йдеш під ніч?
Будь дїдусеньку з нами!
Глянь, який збудували ми мур,
Які башти і брами!“

„Гарно, діти, будуйте свій мур!
Та не час мені ждати;
Пограничний мур смерти й життя
Я іду оглядати“.

„Ой, дїдусю! Поглянь, у яру
Скорпіона ми вбили!
А в тернині аж троє малих
Зайченяток зловили“.

„Добре, дітки! Вбивайте усіх
Скорпіонів ви сміло!
Хоч не праведне, але про те
Пожиточне се діло.“

„А несправедне, бо й скорпіон
Жить у світі бажає.
А чи-ж винен він тому, що їдь
У хвості своїм має?

„Але зайчиків ви віднесіть
Там назад, де спіймали.
Адже-ж мама їх плаче! Про се
Ви хіба не гадали?

„Милосердними треба вам бути
За-для всього живого!
Бо жите, се клейнод, хіба-ж є
Що дорожше над нього?“

„Зачекай ще, дідусю, не йди!
Сядь у нашій громаді.
Оповідж нам пригоди свої!
Ми так слухати раді.

„Оповідж, як ти був молодим,
Скільки бачив ти дива,
Як стада свого тестя ти пас
На верхівях Хорива.

„Як ти корч той терновий уздрів,
Що горить, не згарає,
І як голос почув ти з корча.
Що аж жах пробирає“.

„Не пора мені, діти, про се
Говорити широко.
Бачте, ніч вже тумани несе,
Гасне денне око.

„Та прийде колись час і для вас
В житєвому пориві,

Появить ся вам куш огняний,
Як мені на Хориві.

„Стане свято в вас, мов у храму,
В той момент незабутній,
І озветь ся до вас із огню
Отой голос могутній:

„Здійми обув буденних турбот,
Приступи сюди сміло,
Бо я хочу послати тебе
На великеє діло“.

„Не гасіте-ж святого огню,
Щоб як поклик настане,
Ви могли щиросердно сказати:
„Я готовий, о Пане!“

Довго ще міркували дітки
Над пророцькою річю,
Коли сам він нечутно пішов
Ночі й пітьмі на стрічу.

Довго висів і смуток і жаль
Над мовчущими дітьми,
Поки темний його сілюєт
Щез зовсім серед пітьми.

XII.

„Обгорнула мене самота,
Ях те море безкрає,
І мій дух мов вітрило її
Подих в себе вбирає.

„О, давно я знайомий, давно
З опікункою тою!
Увесь вік, чи в степах, чи з людьми
Я ходив самотою.

„Мов планета блудна я лечу
В таємничу безодню,
І один чую дотик іще —
Дивну руку Господню.

„Тихо скрізь і замовкли уста,
Запечатано слово,
Тільки ти на дні серця мого
Промовляєш, Єгово.

„Лиш тебе моє серце шука
У тужливім пориві...
Обізви ся до мене ще раз,
Як колись на Хориві!

„Ось я шлях довершив, що тоді
Ти вказав мені, батьку,
І знов сам перед тебе стаю,
Як був сам на початку.

„Сорок літ я трудив ся, навчав,
Весь заглиблений в тобі,
Щоб з рабів тих зробити народ
По твоїй уподобі.

„Сорок літ мов коваль я клепав
Їх серця і сумління,
І до того дійшов, що уйшов
Від їх кпин і каміня.

„Саме в пору, як нам би в землі
Обітованій стати!...

О Всезнавче, чи знав ти вперед
Про такі результати?

„І ворушить ся в серці грижа:
Може я тому винен?
Може я заповіти твої
Не справляв, як повинен?

„О Єгово, я слізно моливсь:
Я слабий, я немова!
Кому іншому дай сей страшний
Маєстат свого слова!

„І ось сумнів у душу мені
Тисне жало студене...
О Всесильний, озви ся, чи ти
Задоволений з мене?“

Так ідучи молив ся Мойсей
У сердечному горі, —
Та мовчала пустиня німа,
Тихо моргали зорі.

XIII.

Аж почув ся притишений сміх
Край саміського боку,
Наче хтось біля нього ішов,
Хоч не чуть було кроку.

І почули ся тихі слова,
Мов сичане гадюки;
„Цвіт безтямности плодить усе
Колючки лиш і муки.

„А як вийде самому той плід
Донести не спромога, —
То найкрасше увесь свій тягар
Положити на Бога“.

МОЙСЕЙ.

„Хтось говорить! Чи в моїм нутрі
Власне горе шалене?
Чи отут може демон який
Насміхаєть ся з мене?“

ГОЛОС.

„Аж тепер усумнив ся в своє
Реформаторське діло?
Сорок літ ти був певний і вів
Хоч на сліпо, та сміло!“

МОЙСЕЙ.

„Хтось говорить! Чом чоло мое
Покриваєть ся потом?
Страшно? Ні! Та по серці се йде,
Мов розпаленим дротом“.

ГОЛОС.

„У гордині безмежній свій люд
Ти зіпхнув з його шляху,
Щоб зробити, яким сам його хтів, —
Чи не пізно для страху?“

МОЙСЕЙ.

„Хто ти, дивний? Не бачу тебе,
Та від себе не струшу!“

Тільки чую, як зір твій мені
Все вгризаєть ся в душу“.

ГОЛОС.

„Чи так важно, хто я? Хто зумів
Наказать колись морю,
Тому важно не хто, але що,
І чи правду говорю!“

МОЙСЕЙ.

„Нї, не правда, що з гордощів я
Розпочав своє ділої
Тільки бачучи люд у ярмі
Моє серце болїло“.

ГОЛОС.

„Бо ти чув себе братом рабів,
І се стидом палило,
І захтів їх зробити таким,
Щоб тобі було мило“.

МОЙСЕЙ.

„Так, з низин тих мрачних і лячних
Я хотїв їх підвести
Там, де сам став, до світлих висот
І свободи і чести“.

ГОЛОС.

„Та творця, що послав їх там в низ,
Ти не радивсь в ту пору;

Аж тепер, як упа ти, ого
Кличеш в своєму горю“.

МОЙСЕЙ.

„Нї, на се-ж мене пхнуло його
Всемогуче венїне,
В темну душу хоривський огонь
Надихнув просвітлїне“.

ГОЛОС.

„Гей, а може хоривський огонь
Не горїв на Хоривї,
Лиш у серцї завзятім твоїм,
У шаленїм поривї?“

„Може голос, що вивїв тебе
На похід той нещасний,
Був не з жадних горючих купин,
А твій внутрішній власний?“

„Адже пристрасть засліплює зір,
А бажанє, се-ж чари,
Плодить оку і світ і богів,
Як пустиннії мари.“

„Те бажанє, що наче шакаль
У душі твоїй вило —
Лиш воно тебе їх ватажком
І пророком зробило“.

МОЙСЕЙ.

„Ах, від слів тих я чую себе
Сто раз більш в самотинї!
Хто ти, вороже?“

ГОЛОС.

„Я Азазель,
Темний демон пустині“.

XIV.

Було темно. Лиш зорі яркі
Миготіли з простору.
Простував при їх блиску Мойсей
Усе в гору та в гору.

Без стежок. Серед пітьми вели
Його дивнії звуки:
То квиліне гієни в яру,
То знов шелест гадюки.

Він ішов, не ставав, мов герой
До остатнього бою,
Та у серці важка боротьба
Ішла з самим собою.

„Те бажане — кричало там щось, —
Виплід сорому й болю,
Се був кущ огняний, що велів
Вирвать люд мій на волю?...

„Те бажане, се був той огонь
І була тота сила,
Що для мене Єгови наказ
І Єгову створила?

„Те бажане — братам допомогти
І їх сльози обтерти,
Се той гріх, що за нього я варт
І прогнання і смерти?

„Нї, не те! Бережись і не крив
 Сам душею своєю!
 Се бажанє святе! Та чи гріх
 Не підповз там змиєю?

„Чи не був же ти їх ватажком,
 Паном душ їх і тіла?
 І чи власть та бажаня святі
 В твоїм серці не з'їла?

„Чи новим Фараоном для них
 І ще тяжшим не був ти,
 Бо в їх душу контролем своїм,
 В їх сумлінє сягнув ти?...

„Небезпечно ставати в супір
 Дїл природних бігови;
 Легко власний свій забаг подать
 За велїне Єгови.

„Що, як ти сорок лїт отсих був
 Шалом божеським хорий,
 Замість божого їм накидав
 Власний плян тіснозорий?

„Адже-ж може в Єгипті вони
 Множачись серед муки
 Могли вирости в силу й забрать
 Увесь край в свої руки?

„Відірвавши від ґрунту їх там
 І завівши в пустиню
 Чи подумав ти: може отсим
 Злочин лютий я чиню?

„Що значить безґрунтовій юрбі
 Обіцяти свободу?

Чи не те-ж, що з землі вирвать дуб
І пустити на воду?

„Чи не правду говорить Датан:
Старі гнізда лишили,
А новії здобути нема
Нї охоти нї сили?

„О Єгово, озви ся, скажи:
Я чинив твою волю,
Чи був іграшка власних скорбот
І заслїплення й болю?

„О Єгово, озви ся! Чи й ти
Здобуваєш дар мови
Лиш у пристрасти нашій, у снах,
У розбурханій крові?“

Та Єгова мовчав, лише чуть
Лиховістнії звуки:
То квиліне пієни в яру,
То знов шелест гадюки.

XV.

Підіймало ся сонце над степ,
Мов багровеє коло,
І промінем мов стрілами тьму
Прошибало й кололо.

У проміню тім Небо-гора,
Мов цариця в пурпурі
Над всі гори найвисше здійма
Свої ребра понурі.

На найвисшому́ шпилі́ гори,
Висше зломів і кантів
Хтось недвижно стоїть, мов один
З предковічних Гігантів.

Там високо над чвари землі,
Над всі шуми і згуки
Він стоїть і до неба простяг
Розпростертії руки.

У сходовому саяві небес,
В пурпуровім промінію
Кольосальний його сілюет
Видно геть у пустиню.

І летять із гебрейських шатрів
Затурбовані зори
Мов гонці до Гіганта того
На осяяні гори.

„Се Мойсей!“ — одні одним уста
Промовляють несміло,
Та не вимовлять того, що там
У серцях защеміло.

Се Мойсей на молитві стоїть
Розмовляючи з Богом,
І молитва та небо бode,
Мов поломінним рогом.

Хоч заціплені міцно уста,
І не чуть його мови,
Але серце його розмовля
І кричить до Єгови.

Підіймаєть ся сонце, *пала*
Вся небесная стеля,

І стоїть на молитві Мойсей
Нерухомий як скеля,

Вже полуденний демон степом
Шле знесиле і змору,
Та Мойсея мов руки чийсь
Підіймають все в гору.

І схиляється сонце у низ
Вже над Фазга вершини,
І ляга величезная тїнь
Від вершин на рівнини.

І паде величезная тїнь
Від Мойсея в останне
Аж у низ на гебрейські шатри,
Мов батьківське прощання.

А по таборі пострах ішов:
„Боже, щоб у сю хвилю
Не заляв нас пророк, бо клятьба
Мала-б дивную силу!

„Від такої молитви тремтять
Землянії основи,
Тають скелі, як віск, і дріжить
Трон предвічний Єгови.

„І як він заклинє нас тепер,
І як сонечко сяде,
То весь люд і весь край сей в ночі
Без полики пропаде“.

XVI.

А Мойсей бори́кав ся, горів,
Добивав ся до ціли,

А як ніч залягла на горі,
Впав на землю зомлілий.

Захитала ся скеля під ним
Із усіми шпилями,
І безтямний лежав він, немов
У колиці у мами.

Якась пісня тужлива над ним
Сумовито брентіла,
І рука колисала його
Пухова, сніжно-біла.

І почули ся тихі слова:
„Бідний, бідний мій сину!
Ось що з тебе зробило жите
За маленьку часину!

„Чи давно-ж я плекала тебе
І водила за руку?
Чи на те-ж я дала тебе в світ,
Щоб терпів таку муку?

„Скільки зморщків на твоїм чолі!
І звялене все тіло!
І волосє, що гладила я,
Наче сніг побіліло!

„А колись ти від мене притьмом
Рвавсь на бої та герці!
Бач, до чого дійшов! А скажи,
Кілько ран в твоїм серці!

„Бідна, бідна дитино моя!
Потерпів єси багато!
Ще й сьогодні... на сонці весь день!
І по що було того?

„На молитві! В народа свого
І минуле й будуще
Ти молитвою вчикнути рад, —
Ох, дитя невидюще!

„Ось я камінь із кручі зіпхну,
І піде він валить ся
Від скали до скали, з яру в яр,
І скакати і бить ся.

„Тут покине шматок, там другий,
І летить і гуркоче, —
І чи зна хто, де кожний шматок
Заспокоїть ся хоче?

„Я тверджу: і Єгова не зна!
І молись хоч і клінно,
А де мусить упасти шматок,
Там впаде неодмінно.

„В нїм самім його керма і власть,
В нїм самім ота сила,
Що назначче місце йому,
Що його сотворила.

„І хоч як твій Єгова міцний,
Він ту силу не змінить,
І одного сього камінця
У лету він не спинить.

„Ось пилоч: ледво зір твій його
Добачає тремтіє,
А Єгова не може його
Повернуть в неїстніє.

„І не може звеліти йому
Йти по шляху не тому,

Як яким його гонить по вік
Ота сила, що в ньому.

„Се-ж пилок! Щ-ож казать про народ,
Многодушну істоту,
Де в рух мас вносить кожда душа
Частку свого льоту?

„Про Оріона пісню ти чув,
Про гіганта сліпого,
Що щоб зір відзискать, мандрував
Аж до сонця самого?

„А на плечех поводири нїс,
Сміхованця хлопчину,
Що показував шлях йому — все
Інший в кожду годину.

„Ти до сонця веди мене, хло!“
Той вів рано до сходу,
А на південь в полудне, під ніч
До західного броду.

„А Оріон іде все та йде
Повний віри в те сонце,
Повний спраги за світлом, що ось
Йому блисне вже конче.

„Через гори і море сій хід
Велитенський простує,
А не зна, що на плечах його
Хлопчик з нього жартує.

„Сей Оріон, то людськість уся,
Повна віри і сили,
Що в страшному зусилї спішить
До незримої ціли.

„Неосяжнеє любить вона,
Вірить в недовідоме;
Фантастичнеє щоб осягнуть,
Топче рідне й знайоме.

„Строїть пляни не в міру до сил,
Ціль не в міру до актів,
І жартує з тих плянів її
Хлопчик — льогіка фактів.

„І як той дивовижний сліпець,
Що чужим очам вірить,
Все доходить не там, куди йшла,
В те трафля, в що не мірить.

„А ти молиш ся! Бідне дитя!
Де твій розум, де сила?
Ти-ж хапаєш ся піну благать,
Щоб ріку зупинила!“

XVII.

Щось було з початку в тих словах,
Наче чистії води;
Віяв свіжістю, добрістю з них
Якийсь дух охолоди.

Та помалу душе ще щось тягло,
Наче самум пустині,
І робило ся лячно, немов
В ніч без світла дитині.

І жахнув ся Мойсей і з землі
Підволік ся на силу,
І сказав: „По що мучиш мене,
Поки ляжу в могилу?“

„Ти не мати моя! З твоїх слів
Не любов помічаю.
Ти не мати! О, ти Азазель,
Темний демон одчаю.

„Відступись! Заклинаю тебе
Тим імям штирочертним!
Я не вірю тобі! Ти брехун,
Хоч ти будь і безсмертним“.

І почули ся тихі слова:
„Нерозумна дитина!
Ти клинеш мене Ним, а я-ж сам
Його сили частина.

„Що мені твоя вбога клятьба!
Ти-б умер із одчаю,
Як би сотую частку лишень
Знав того, що я знаю.

„Ти клинеш, як твою сліпоту
Ткнув промінчик пожежі,
В якій я живу й Він — понад всі
Часу й простору межі.

„Ось розсуну ще крихту тобі
Тіснозорости таму:
Глянь на край той, що Він обіцяв
Праотцю Аврааму!“

І заблис увесь захід огнем.
І уся Палестина
Стала видна Мойсею з гори,
Мов широка картина.

А незримий товариш його
Знай по тихо говоре:

„Бачиш зеркало чорне в низу?
Се є Мертвее море.

„А по той бік високі шпилі
До небесної стелі
Простягають ся круто рядом, —
Се там Кармелю скелі.

„Глянь на північ, де гори Сіон —
Євусеї кочують,
А як крикнути добре з гори,
Амореї почують.

„Отся срібная стрічка — Йордан
В Мертве море впадає;
Близько устя його Єрихон
Бродового жадає.

„Одинока долина над ним,
Та тіснять ся до неї
А монїти по сей бік ріки,
По той бік Хананеї.

„А на заходї гори, верхи,
Полонини широкі,
А на північ мале озерце
І знов гори високі.

„Ось тобі й Палестина уся,
Край овець і ячменю!
Від Кадеса до Кармеля всю
Мов **затулиш** у жменю.

„Нї шляхів тут широких нема,
Нї до моря проходу!
Де-ж тут жити, розвивать ся, рости
І множить ся народу?“

Та відмовив понуро Мойсей:
 „Хто дав з каменя воду,
 Той сей край перемінить на рай
 Для свого народу.“

XVIII.

Знов почув ся притишений сміх.
 „Віра гори ворушить!
 Та поглянь сей новий ряд картин:
 Те, що стати ся мусить!

„Бач, як сунеть ся племя твоє,
 Як Йордан переходить,
 Єрихон добуває і скрізь
 У річках крови бродить.

„Ось століттями йде боротьба
 За той шмат Палестини:
 Амореї, Гебреї, Хетта,
 Амалик, Філістини.

„Ось гебрейське царство! Що сліз
 Коштувати-ме й крови!
 А заважить у судбах землі,
 Як та муха волови.

„І не вспіє воно розцвісти,
 Й розлетить ся на части,
 Щоб у пашу могутніх сусід
 Часть за частю упасти.

„Ось поглянь, які хмари летять
 Від Дамаска й Галаду!

Се йде Ассур, Гебреям несе
І руїну й загладу.

„Ось поглянь, червоніють поля,
Труп на трупі усюди;
Се підняв ся страшний Вавилон
На загладу Іюди.

„Храм Єгови в огні... А сей тлум...
Мов комахи по полю
Йдуть по тисячу сковані враз
Недобитки в неволю.

„Чуєш плач? На руїнах рида
Одинокий розумний,
Що корити ся радив врагам,
Щоб не впасти до трумни.¹⁾

„Як-же пустка смердить! Але ось
Мов по пільмі свитає...
З тих, що тлумом пішли, подивись,
Як-же мало вертає!

„Щось дрібненьке ворухить ся там
Коло мурів Салима:
Новий люд, новий Бог, новий храм,
Нова сила незрима.

„І росте воно, беть ся в біді,
І чіпляєть ся ґрунту,
Мов будяк той низький і щіпкий,
Все готовий до бунту.

„По-над голови люду того
Йдуть всесвітнії бурі,
Панства, царства встають і падуть,
Мов фантоми понурі.

¹⁾ Пророк Єремія.

„Він же в своїм куточку хова
Непохитне завзяте,
І ненависть лиш має для всіх
І незмінне прокляте.

„Та ненависть, найтяжша з усіх,
„Задля іншого Бога“
Бач, як кублить ся біля того
Храмового порога!

„Вона плодить ненависть. Ось глянь,
За тиранським велінєм
Ідуть сили, щоб племя твоє
Ще раз вирвать з корінєм,

„Чуєш стук? Се залізна стопа
Тих страшних легіонів,
Що толочить юдейські поля,
Робить пустку з загонів.

„Чуєш плюск? Се ворожі мечі
Кров юдейськую точуть.
Чуєш крик? Се юдейських дівчат
Дикі коні волочуть.

„Он-де мати голодная їсть
Тіло свого плу!ду!
Он-де тисячі мруть на хрестах —
Цвіт твого народу.

„Іще раз храм Єгови горить,
І сей раз у останне:
Бо що тая рука розвалить,
Те вже більше не встане.

„Іще раз недобитки пливуть
У неволю як ріки, —

Та немає вже їм вітчизни,
І не вернуть на віки.

„І загасне Ізрайля зізда,
Щоб вже більше не сьяти;
Лиш ненависть, що в храмі зросла,
Піде світом гуляти.

„Сумніваєш ся? Віри не ймеш?
О, ймеш віру, я знаю!
Се той рай, що жде племя твоє
У обіцянім краю!

„Ти для нього трудив ся! Скажи,
Було за що трудить ся?
Щоб наблизив ся він, може ще
Схочеш палко молити ся?“

І поник головою Мойсей.
„Горе моїй недолі!
Чи-ж до віку не вирвать ся вже
Люду мому з неволі?“

І упав він лицем до землі:
„Одузив нас Єгова!“
І почув ся тут демонський сміх,
Як луна його слова

XIX.

Гуркнув грім. Задрижали на-раз
Гір найглубші основи:
І один за одним понеслись
Передтечі Єгови.

Підняла ся до стропу небес
 Чорна хмара стіною,
 Мов Ніч-мати насупила вид
 Ненавистю грізною.

І заморгала бистро у тьмі
 Огняними очима,
 Забурчала, як мати, що знай
 На лиху доню грима.

І з трівогою слухав Мойсей
 Пітьми й блискавок мови, —
 Ні, не чути ще серцю його
 У них гласу Єгови.

І ревнув по-над горами грім.
 З жаху їжить ся волос,
 Завмира серце в груді... та ні,
 Не Єгови се голос.

Поміж скелї завили вітри,
 Їх сердитїї нути
 Кліщать душу, мов стогін, та в них
 Ще Єгови не чути.

Ось із градом і дощ злопотїв
 І заціпила стужа,
 І в безсилю своєму душа
 Подаєть ся недужа.

Та ось стихло, лиш води дзюрчать,
 Мов хтось хлипає з жалю;
 З теплим леготом запах потяг
 З теребінт і мігдалю.

І в тім леготї теплім була
 Таємничая мова,

І відчув її серцем Мойсей:
Се говорить Єгова.

„Одурих вас Єгова? А ти-ж
Був зо мною на згоді?
І контракт підписав і запив
Могорич при народі?

„Бачив пляни мої і читав
В моїй книзі судьбовій?
Бачив кінці і знаєш, що я
Не устояв ся в слові?

„Маловіре, ще ти не почавсь
В материнській утробі,
А я кождий твій віддих злічив,
Кождий волос на тобі.

„Ще не йшов Авраам з землі Ур
На гарранські рівнини,
А я знав всіх потомків його
До остатньої днини.

„Вбогий край ваш, вузкий і тісний
І богацтвом не блиска?
А забув, що тісна і вузка
І найбільших колиска?

„Прийде час, з неї виведу вас
На підбої та труди,
Так як мати дитину в свій час
Відлучає від груди.

„Тут на полі скупім і худім,
Наче терен на ріни,
Виростаєте ціпкі і тверді
Для великої зміни,

„О, я знаю ту вашу цїпку,
Ненаситную вдачу!
Ви-б на житній землі розповзлись
На подобу бодячу.

„Ви-б і тілом і духом своїм
Присмоктались до скиби,
І зловив би вас Маммон у сак,
Як товстючі риби.

„Та-ж в Єгипті ви гнулись в ярмі,
Наїдавши ся ласо...
Відригать ся вам буде по вік
Те єгипетське мясо.

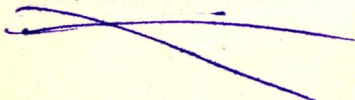
„І зірвавши ся з сеї землі
Та розбивши всі карби,
Ви розвієтесь світ здобувать,
Його соки і скарби.

„Та зарік я положу твердий
На всі ваші здобутки,
Мов гадюку на скарбі, дам вам
З них турботи і смутки.

„Хто здобуде всі скарби землі
І над все їх полюбить,
Той і сам стане їхнім рабом,
Скарби духа загубить.

„Своїх скарбів невольник і пан,
За ціну сліз і крови,
Щоб збільшити їх, мусить він сам
Руйнувать їх основи.

„І як п'явка, що кров чужу ссе, —
Йому лїк, сама гине,

Так і вас золотий океан
На мілізнї покине.

„В золотім океанї вас все
Буде спрага томити,
І не зможе вас хліб золотий
Ані раз накормити.

„І будете ви свідки менї
З краю світа до краю,
Що лиш духа кормильцїв з усіх
Я собі вибираю.

„Хто вас хлібом накормить, той враз
З хлібом піде до гною;
Та хто духа накормить у вас,
Той зіллеть ся зо мною.

„Ось де ваш обітований край,
Безграничний, блистячий,
І до нього ти людям моїм
Був проводир незрячий.

„Ось де вам вітчина осяйна,
З всіх найкрасша частина!
Лиш дрібненький задаток її
Вам отся Палестина.

„Се лиш спомин вам буде, лиш сон,
Невгасаюча туга,
Щоб шукавши її став мій люд
Паном земного круга.

„А що ти усумнивсь на момент
Що до волї моєї,
То побачивши сю вітчину,
Сам не вступиш до неї.

„Тут і кости зотліють твої
 На взірець і для страху
 Всім, що рвуть ся весь вік до мети,
 І вмирають на шляху!“

XX.

Ходить туга по голій горі,
 Мов туман по пустині;
 Сїє думи й бажання свої
 По широкій країні.

Сипле цвіти й листки, що давно
 Вже зівяли й пожовкли;
 Підіймає в душі голоси,
 Що давно вже замовкли.

Що ще вчора байдужне було,
 Нині любе й шановне;
 Що ще вчора топтав, оплював,
 Нині святости повне.

У гебрейському таборі ніч
 Проминула в трівожі;
 Скоро світ, всі глядять: він ще там
 На скалистій віднозі?

Нї, нема! І було те „нема“,
 Мов жах смерти холодний.
 Чули всі: щезло те, без чого
 Жить ніхто з них не годний.

Те незрима, несхопне, що все
 Поміж ними горіло,
 Що давало їм змисл житєвий,
 Просвітляло і гріло,

І безмежна скорбота лягла
На затвердле сумління,
І весь табір мов чаром попав
В отупінє й зомління.

Одні одним у лица бліді
Поглядали без впину,
Мов убійці, що вбили у сні
Найдорожшу людину.

Чути тупіт. Чи вихор в степу?
Чи збуваєсь пророцтво?
Се Єгошуа, князь конюхів,
І за ним парубоцтво.

Гонять стада, кудись то спішать...
Чи де напад ворожий?
Всіх їх гонить безіменний страх,
Невідомий перст божий,

Голод духа і жах самоти
І безодні старої...
А Єгошуа зично кричить:
„До походу! До зброї!“

І зірвав ся той крик, мов орел,
Над німою юрбою,
Покотив ся луною до гір:
„До походу! До бою!“

Ще момент — і прокинуть ся всі
З остовпіння тупого,
І не знати-ме жаден, щб в мить
Приступило до нього.

Ще момент — і Єгошуа крик
Гирл сто тисяч повторить;

Із номадів лїнних ся мить
Люд героїв сотворить.

Задуднять — і пустинї пісок
На болото замісять,
Авірона камінєм побють,
А Датана повісять.

Через гори полинуть як птах,
Йордан в бризьки розкроплять,
Єрихонськії мури мов лід
Звуком трубним розтоплять.

І підуть вони в безвість віків
Повні туги і жаху
Простувать в ходї духови шлях
І вмирати на шляху.

Львів, січень до липня 1905.

Короленко В. Ліс шумить	0·20
Кос М. Про полові справи	0·50
Костомарів М. Письмо до ред. „Колокола“	0·20
Кримський А. Мусулманство	1·70
Круть С. Записки з рос.-тур. війни	1·10
Куліш П. Листи з хутора	0·50
„ Оріся	0·06
„ Українські оповідання	0·90
Купер Ф. Звіробийник	1·60
Курцій Руф. Фільотас	0·20
Левицький М. Дурисьвіти	0·34
„ Умова для селян. спілок	0·20
„ І. Гуморески	0·75
Люкіян. Юпітер у клопотах	0·35
Ляссаль Ф. Про суть конституції	0·30
Массарик Т. Ідеали гуманности	0·35
Маячинець Л. Про шлюб на Україні-Руси	0·35
Мирний П. Лихий попутав	0·40
„ Лови	0·06
Мицневич А. Лист до гал. приятелів	0·45
Мордовець Д. Оповідання	0·60
Наумович В. Величина звіздяного сьвіта	0·15
Невестюк Я. Кандидат	0·60
Олехнович В. Раси Бврони	0·70
Оляр А. Від монархії до республіки	0·40
Пулуй І. Непропаща сила	0·20
„ Нові і перемінні зьвізди	0·15
Раковський І. Вік нашої землі	0·10
„ Вулкани	0·20
Сеньобо Ш. Міжнародні революційні партії	0·40
„ Церква й кат. партії	0·45
Сірко Ф. Тарас Шевченко	0·60
Стороженко О. Оповідання ч. 1—4	2·95
Тен І. Написи із старинного сьвіта	0·65
Терлецький О. Москвофіли й народовці	0·30
Тесленко А. Страчене жите	0·56

	кор.
Тисяча й одна ніч ч. 1—3	4·80
Толстой Л. Кавказькі оповідання	1 —
„ Крайцєрова соната	0·90
„ Севастопольські оповідання	1·20
„ Смерть Івана Іліча	0·55
Томашівський С. Київська козаччина	0·10
Тургєнєв І. Ася	0·40
„ Весняні води	1·30
„ Кляра Міліч	0·60
„ Муму	0·30
Уайт А. Д. Розвій астрономічних поглядів	0·45
„ „ географічних поглядів	0·30
„ „ поглядів на лихву	0·30
„ „ „ на вселенну	0·90
„ Розмови з Толстим	0·30
Фєр Л. Будда і Буддизм	0·80
Філіппов М. Іван Гус	0·20
Фльобер Г. Іродіяда	0·30
Форель А. Др. Про алькоголь	0·30
Франко І. Вавилонські гимни і молитви	0·60
„ Зівяле листє (брош.)	1·40
„ Панські жарти (брош.)	0·90
„ Semper tigo, поезії (брош.)	1 —
„ Украдене щастє	0·56
„ Учитель	0·70
„ Шевченко в польській легенді	0·40
Цєглинський Г. Кара совісти	0·60
„ Соколики	0·80
„ Шляхта ходачкова	0·70
Цеклер Е. Єзуїти	0·75
Черкасенко. Хвилини	0·56
Чехов А. Каштанка	0·15
Шаміссо А. Петро Шлеміль	0·70

V/34.222

φ $\frac{I}{M-748}$